

Asia: VN/13449/2026

Lausuntopyyntö terveydenhuollon asiakasmaksuja koskevasta luonnoksesta hallituksen esitykseksi ja valtioneuvoston asetukseksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantaja on:

Muu järjestö tai yhdistys

Onko ehdotettu uutta erityistutkimusmaksua koskeva sääntely riittävän selkeää ja toteutettavissa? Ovatko ehdotetut edellytykset siitä, missä tilanteissa maksun saisi periä, perusteltuja?

-

Onko ehdotettu uutta leikkaus- ja toimenpidemaksua koskeva sääntely riittävän selkeää ja toteutettavissa? Ovatko ehdotetut edellytykset siitä, missä tilanteissa maksun saisi periä, perusteltuja?

-

Onko ehdotettu kuolinpesältä perittäviä uusia maksuja koskeva sääntely riittävän selkeää ja toteutettavissa? Ovatko ehdotetut edellytykset siitä, missä tilanteissa maksut saisi periä, perusteltuja?

-

Antaako esitysluonnos ja luonnos asetuksen perustelumuistioksi riittävän ja oikean kuvan ehdotettujen muutosten vaikutuksista?

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja koskevassa esitysluonnoksessa ehdotetaan useita muutoksia, joilla korotetaan palvelujen käyttäjiltä perittäviä maksuja ja otetaan käyttöön uusia asiakasmaksuja.

Omaishoitajaliitto on huolissaan esitettyjen asiakasmaksujen korotuksista, sillä perheissä, joissa tarvitaan läheis- ja omaishoitoa, on usein muuta väestöä suurempi tarve sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille. Asiakasmaksujen korotukset lisäävät kustannuksia ja taloudellista kuormitusta.

Omaishoidossa kertyy usein useita samanaikaisia sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia sekä läheis- ja omaishoitajalle että hoidettavalle henkilölle. Kun maksut nousevat useissa palveluissa yhtä

aikaa, kokonaisvaikutus on huomattavasti suurempi kuin yksittäisten korotusten perusteella voisi arvioida.

Asiaksmaksujen korotukset voivat johtaa tilanteeseen, jossa omaishoitoperhe joutuu tinkimään välttämättömistä sosiaali- ja terveyspalveluista taloudellisista syistä. Tutkimuksissa on havaittu, että asiaksmaksut lisäävät erityisesti pienituloisten kynnystä hakeutua hoitoon. Vaikutukset korostuvat henkilöillä, jotka tarvitsevat palveluja toistuvasti tai pitkäaikaisesti (esim. Qin 2019).

Finsote-kyselyssä (2020) hieman yli 19 prosenttia suomalaisista kertoi korkeiden asiaksmaksujen haitanneen hoidon saantia terveyspalveluissa ja yli neljäsosa kertoi asiaksmaksujen haitanneen sosiaalipalveluiden saantia.

Omaishoitajaliitto on korostanut, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiaksmaksuja tulisi kohtuullistaa, jotta läheis- ja omaishoitajat eivät joutuisi turvautumaan toimeentulotukeen. Omaishoitajat on jo nykyisellään yliedustettu ryhmä toimeentulotuen saajissa. Tillmanin ja Blomgrenin (2026) tutkimuksen mukaan työikäiset sopimusomaishoitajat saivat perustoimeentulotukea yhdeksän prosenttia yleisemmin kuin iän, sukupuolen ja asuinkunnan suhteen kaltaistetut verrokkit, joista perustoimeentulotukea sai kuusi prosenttia. Vuonna 2025 koko maassa päätyi ulosottoon noin 507 000 sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä varhaiskasvatuksen asiaksmaksua (Soste 2026).

Omaishoidon tilanteessa nämä asiaksmaksujen aiheuttamat taloudelliset haasteet merkitsevät sitä, että hoidettavan henkilön terveysongelmien hoito saattaa viivästyä ja johtaa sairauksien pahenemiseen sekä raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarpeeseen. Samalla läheis- ja omaishoitajan oma hyvinvointi ja terveys voivat jäädä hoitamatta, mikä lisää uupumisen ja omaishoidon keskeytymisen riskiä.

Erityisen ongelmallista on uusien tutkimus- ja toimenpidemaksujen käyttöönotto, koska pitkäaikaissairaat, vammaiset ja iäkkäät henkilöt tarvitsevat juuri näitä palveluja keskimääräistä enemmän. Kehitys lisää terveyseroja ja heikentää hoidon yhdenvertaista saatavuutta.

Vaikka asiaksmaksukatto toimii turvamekanismina, se ei poista esitettyjen muutosten vaikutuksia. Maksukatto täyttyy usein vasta vuoden loppupuolella, jolloin alkuvuoden aikana kertyy merkittäviä kustannuksia. Kaikki sote-maksut eivät kerry samaan maksukattoon, mikä heikentää järjestelmän suojaavaa vaikutusta. Omaishoitoperheille tämä tarkoittaa käytännössä pitkiä ajanjaksoja, jolloin asiaksmaksuista johtuva maksurasitus on korkea.

Asiaksmaksulain 11 §:n soveltaminen painottuu käytännössä maksukyvyn mukaan määräytyviin maksuihin, vaikka myös tasasuuruiset maksut ovat merkittävä kulu monille. Tasasuuruisten maksujen alentaminen tai perimättä jättäminen edellyttää käytännössä asiakkaan hakemusta ja hyvinvointialueen tapauskohtaista harkintaa. Tämä ei vastaa asiaksmaksulain tavoitetta, jonka mukaan maksujen alentamisen tai perimättä jättämisen tulee olla ensisijainen keino suhteessa toimeentulotukeen.

Vaihtelevat soveltamiskäytännöt ja säännöksen tulkinnanvaraisuus heikentävät lain 11 §:n tavoitteiden toteutumista. Säännöstä tulisi soveltaa johdonmukaisesti myös tasamaksuihin ja nykyistä ennakoivammin. Omaishoitajaliitto on jo usean vuoden ajan esittänyt, että asiaksmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä sujuvoitetaan hyödyntämällä esimerkiksi tulorekisteritietoja ja automaattista päätöksentekoa asiakkaan eduksi.

Esityksen vaikutuksia tulisi arvioida erityisen huolellisesti läheis- ja omaishoitajien ja heidän hoidettaviensa näkökulmasta. Heidän asemansa turvaamiseksi on otettava käyttöön mm. asiakasmaksujen kohtuullistamista, maksukattojen kehittämistä ja kohdennettuja kompensatiomekanismeja.

Omaishoitajaliitto ehdottaa seuraavia toimenpiteitä:

1. Uusia asiakasmaksujen korotuksia ei toteuteta, vaan maksut pidetään enintään nykyisellä tasolla.
2. Hyvinvointialueiden tulee arvioida asiakkaan maksukykyä nykyistä yksilöllisemmin ja systemaattisemmin osana asiakasmaksujen määräytymistä.
3. Asiaksmaksuja tulee aktiivisesti alentaa tai jättää perimättä silloin, kun ne vaarantavat asiakkaan tai perheen toimeentulon, jo ennen toimeentulotuen tarpeen syntymistä.
4. Maksualennusten ja -vapautusten käytäntöjä tulee yhtenäistää ja niiden soveltamista lisätä kaikilla hyvinvointialueilla.
5. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden erityinen asema sekä heidän muita suurempi palvelutarpeensa tulee huomioida asiakasmaksupolitiikassa nykyistä paremmin.

LOPUKSI: OMAISHOIDON VAPAISTA EI TULE PERIÄ ASIAKASMAKSUA

Pääministeri Orpon hallitus on sitoutunut hallitusohjelmassaan varmistamaan omaishoitajien mahdollisuudet pitää vapaapäiviä ja tukemaan heidän jaksamistaan. Tämän tavoitteen toteuttamiseksi esityksessä on välttämätöntä korjata nykyinen epäkohta, joka liittyy omaishoitajan lakisääteisten vapaiden asiakasmaksuihin.

Noin puolet sopimusomaishoitajista ei nykyisellään pysty käyttämään lakisääteistä 2–3 vapaavuorokauttaan kuukaudessa. Yksi merkittävä osasy syy vapaiden käyttämättä jättämiseen on hyvinvointialueiden perimä asiaksmaksu (13,70 euroa per vapaavuorokausi). Tilanteen tekee erityisen kohtuuttomaksi se, että tämä maksu ei kerrytä terveydenhuollon maksukattoa.

Omaishoitajien vapaat ovat lakisääteisiä ja välttämättömiä hoitajan jaksamisen turvaamiseksi. Vapaiden pitämättömyys altistaa omaishoitajat uupumukselle, mikä voi johtaa omaishoidon ennenaikaiseen päättymiseen. Tämän taloudelliset kerrannaisvaikutukset hyvinvointialueille ovat huomattavat: yhden tehostetun palveluasumispaikan kustannus on arviolta 30 000–50 000 euroa vuodessa.

Esitämme, että omaishoitajan lakisääteisen vapaan asiaksmaksu poistetaan kokonaan. Toissijaisesti esitämme, että kyseisistä vapaista perittävät asiakasmaksut säädetään kerryttämään terveydenhuollon vuotuista maksukattoa.

Omaishoitajaliitto toteaa, että esitetyt asiakasmaksujen korotukset ja uudet maksut kohdistuvat voimakkaasti myös läheis- ja omaishoitoon ja lisäävät siten taloudellista kuormitusta näissä perheissä. Lisäksi muutokset saattavat vähentää terveydenhuollon palvelujen tarpeenmukaista käyttöä ja lisätä terveyseroja.

Elias Vartio, oikeudellinen asiantuntija

Kukka-Maaria Maunula, aluekoordinaattori

Lähteet:

SOSTE 2026. SOSTE selvitti: Yli 500 000 sosiaali- ja terveystalvelujen sekä varhaiskasvatuksen asiakasmaksua ulosottoon viime vuonna. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-yli-500-000-sosiaali-ja-terveyspalvelujen-seka-varhaiskasvatuksen-asiakasmaksua-ulosottoon-viime-vuonna-hyvinvointialueiden-valilla-isot-erot-ulosotto/>

Tillman, P. & Blomgren, J. 2026. Työikäisten sopimusomaishoitajien perustoimeentulotuen saanti ja siihen yhteydessä olevat sosiodemografiset tekijät. Yhteiskuntapolitiikka 1/2026. <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/2ed07e2e-42b1-448a-a860-d5903c715d56/content>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2020. FinSote-tutkimus 2020.

Qin, V. M., Hone, T., Millett, C., Moreno-Serra, R., McPake, B., Atun, R. & Lee, J. T. 2019. The impact of user charges on health outcomes in low-income and middle-income countries: A systematic review. BMJ Global Health 3 (Suppl 3), e001087. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2018-001087>

Omaishoitajaliiton lausunto asiakasmaksuasetuksen ehdotetuista muutoksista 30.10.2023 (vn/24836/2023.), <https://omaishoitajat.fi/wp-content/uploads/2023/11/Lausunto-asiakasmaksuista-2023.pdf>

Kantanne ehdotuksiin muilta osin

-

Vartio Elias
Omaishoitajaliitto ry